

Components of Meaning-Centric Recitation from the Perspective of Ayatollah Khamenei *

Mohammad Javad Jafarmalek ¹ and Ali Asghar Shoaee ² and Mohammad Javad Shirmardi ³

Abstract

The act of reciting the Quran stands as one of the eminent worship practices and the most significant method of disseminating the teachings of the Holy Quran, emphasized in both the verses and narrations. It should not merely be reduced to an art of vocal performance. A Quran reciter ought to articulate the Quranic verses in a manner that effectively conveys its teachings to the audience, leaving a positive impact. Hence, it becomes essential for the Quran reciter to adopt a "meaning-centric recitation," ensuring the transmission of Quranic teachings to the recipients. Meaning-centric recitation is the recitation where the axis of its execution is organized based on diverse aspects of understanding the meanings of the verses. This article, utilizing a descriptive-analytical approach, aims to elucidate the components of meaning-centric recitation from the perspective of Ayatollah Khamenei. Following the explanation of the essence and nature of this type of recitation, the components are categorized into two sections: "Pre-recitation Components" and "During-Recitation Components." In each section, Ayatollah Khamenei's statements are referenced, supplemented and interpreted with the insights of scholarly opinions, arts experts, and Quranic narrations. One of the key findings of this article underscores that a Quran reciter, for influencing the audience, must consider preliminary aspects such as familiarity with the translation and interpretation of the verses and understanding the positions of pauses and beginnings. During the recitation, skills such as "employing melodies corresponding to the meaning" and "utilizing recitation variations in conveying the meaning" should be applied. By employing this engineered recitation, the right of Quran recitation can be effectively fulfilled.

Keywords: Recitation, Meaning-Centric, Meaning-Centric Recitation, Components of Recitation, Ayatollah Khamenei.

*. **Date of receiving:** 12/08/2022, **Date of approval:** 12/06/2023.

1. Graduate of Level 3, Major in Interpretation and Quranic Sciences, International Foundation for Revelatory Sciences Esra:
mj.jafarmalek71@gmail.com.

2. Assistant Professor at the University of Quranic Sciences and Teachings: shoaee@quran.ac.ir.

3. Graduate of Level 3, Major in Interpretation and Quranic Sciences, International Foundation for Revelatory Sciences Esra
(Corresponding Author): m.j.shirmardii@gmail.com.

مولفه‌های تلاوت معنامحور از منظر آیت‌الله خامنه‌ای *

محمدجواد جعفرملک^۱ و علی‌اصغر شعاعی^۲ و محمدجواد شیرمردی^۳

چکیده

«تلاوت قرآن» از شئون پیامبر اکرم ﷺ و از برترین عبادات و روش‌های تبلیغ معارف قرآن کریم است که در آیات و روایات نیز به آن سفارش شده و نباید جایگاه آن به صرف هنر آوازخوانی تقلیل داده شود. قاری قرآن باید به گونه‌ای آیات قرآن را تلاوت کند که آموزه‌های قرآن به مخاطب منتقل شود و بر او اثر مثبت بگذارد. از این رو لازم است تلاوتگر قرآن با «تلاوتی معنامحور» آموزه‌های قرآن را به مستمعان منتقل کند. تلاوت معنامحور، تلاوتی است که محور آن از جهات گوناگون، معنای آیات و بر اساس سیر مفهومی آن تنظیم و اجرا می‌شود. در این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و با هدف بیان مولفه‌های تلاوت معنامحور، از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، پس از تبیین معنا و ماهیت این نوع تلاوت، به مولفه‌های آن در دو بخش «مولفه‌های پیش از تلاوت» و «مولفه‌های حین تلاوت» اشاره و در هر بخش به سخنان آیت‌الله خامنه‌ای استناد شده و به کمک نظرات اساتید فن و آیات و روایات، تقریر و تکمیل گردیده است. از مهم‌ترین نتایج مقاله این است که قاری قرآن برای اثرگذاری بر مخاطب باید پیش از تلاوت، مقدماتی نظیر «آشنایی با ترجمه و تفسیر آیات» و «آشنایی با مواضع وقف و ابتدا» را مد نظر قرار دهد و هنگام تلاوت نیز، از مهارت‌هایی مانند «اجرای نغمات متناسب با معنا» و «به‌کارگیری اختلاف قرائت‌ها در خدمت القای معنا» استفاده کند و با این مهندسی تلاوت، حق قرائت قرآن را ادا نماید. واژگان کلیدی: تلاوت، معنامحور، تلاوت معنا محور، مؤلفه‌های تلاوت، آیت‌الله خامنه‌ای.

*. تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۲۳ و تاریخ تأیید: ۱۴۰۲/۰۳/۲۲.

۱. دانش‌آموخته سطح سه رشته تخصصی تفسیر و علوم قرآن، بنیاد بین المللی علوم وحیانی اسراء: mj.jafarmalek71@gmail.com.

۲. استادیار دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم: shoaiei@quran.ac.ir.

۳. دانش‌آموخته سطح سه رشته تخصصی تفسیر و علوم قرآن، بنیاد بین المللی علوم وحیانی اسراء (نویسنده مسئول):

m.j.shirmardii@gmail.com

مقدمه

بی‌شک تلاوت قرآن از شئون پیامبر اکرم ﷺ و از برترین عبادات و روش‌های تبلیغ معارف قرآن کریم است و به همین دلیل نباید جایگاه آن به صرف هنر آوازخوانی تقلیل داده شود. قاری قرآن باید به‌گونه‌ای آیات قرآن را تلاوت کند که آموزه‌های قرآن به مخاطب منتقل شود و بر او اثر مثبت بگذارد. تلاوتگر قرآن باید خود را در جایگاه رسول اکرم ﷺ ببیند که با تلاوت آیات به دنبال تعلیم معارف قرآن کریم و تزکیه مردم بود: «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ»؛ «خداوند بر مؤمنان منت نهاد هنگامی که در میان آنها، پیامبری از خودشان برانگیخت؛ که آیات او را بر آنها بخواند، و آنها را پاک کند و کتاب و حکمت بیاموزد» (آل عمران: ۱۶۴) بر این اساس باید هدف قاری از خواندن قرآن، اثرگذاری بر مخاطب باشد و بستر را برای انس، تفکر و تدبیر در آیات قرآن فراهم نماید. در یک کلام او باید تلاوتی معنامحور انجام دهد تا حق تلاوت را به‌جا آورد. تلاوت معنامحور تلاوتی است که محور آن از جهات گوناگون — نظیر انتخاب آیات، محدوده تلاوت، استفاده از مقام، به کارگیری اختلاف قرائت‌ها، آکسان و ... — معنای آیات است، نه صرفاً آهنگ و وزن آیات، یا انس داشتن قاری و مخاطب با آیات و دستگاه‌های خاص و ... اما شماری از قاریان در جهان اسلام از تلاوت معنامحور غفلت کرده و صرفاً قرآن را برای خواندن یا رسیدن به ثواب یا نمایش هنرهای خود قرائت می‌کنند، حال آنکه هنرهای موجود در تلاوت قرآن باید به‌گونه‌ای مهندسی شود که همگی در خدمت اثرگذاری بر مخاطب و القای معنا به او باشد و به بیان دیگر تلاوت قاری باید مولفه‌های یک تلاوت معنامحور را داشته باشد. آیت‌الله خامنه‌ای در دیدارهای گوناگون خود با جامعه قرآنی کشور و غیر آن، در زمینه «تلاوت معنامحور و اثرگذار» نکات فنی، کاربردی و سودمندی را به اساتید فن سفارش کردند، که بی‌شک برای قاریان قرآن و مسئولان مربوط، قابل استفاده است؛ از این‌رو در این مقاله به این پرسش مهم پاسخ داده شده است که «مولفه‌های تلاوت معنامحور از منظر آیت‌الله خامنه‌ای چیست».

تلاوت معنامحور از جهات گوناگون اهمیت دارد؛ از جمله:

۱. اصل نزول قرآن برای تعلیم، تزکیه، تفکر و هدایت مردم است: «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ»؛ «[او] کسی است که در میان جمعیت درس نخوانده رسولی از خودشان برانگیخت که آیاتش را بر آنها می‌خواند و آنها را تزکیه می‌کند و به آنان کتاب و حکمت می‌آموزد هر چند پیش از آن در گمراهی آشکاری بودند!» (جمعه: ۲)؛ «وَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ» (و ما این ذکر [قرآن] را بر تو نازل

کردیم، تا آنچه به سوی مردم نازل شده است برای آنها روشن سازی؛ و شاید اندیشه کنند! (نحل: ۴۴) و بی شک تعلیم و تزکیه در صورتی به دست می آید که مخاطب، معنای آیات قرآن را به درستی درک کند. تلاوت قرآن هنری است در خدمت این هدف مقدس، تا با زیبایی های هنری، همگان به قرآن جذب شوند و از معارف آن بهره مند گردند.

۲. بر اساس روایات اهل بیت علیهم السلام خیری در تلاوت خالی از تدبر و معناگرا نیست: «أَلَا لَا خَيْرَ فِي قِرَاءَةِ لَيْسَ فِيهَا تَدَبُّرٌ أَلَا لَا خَيْرَ فِي عِبَادَةِ لَيْسَ فِيهَا تَفَكُّرٌ» (آگاه باشید! هیچ خیری در قرائت بدون تدبر نیست؛ آگاه باشید! هیچ خیری در عبادت بدون تفکر نیست) (ابن بابویه، ۱۴۰۳: ۲۲۶).

۳. روایاتی که کیفیت «تلاوت مطلوب قرآن» را به این شکل معرفی کردند: «بَيْنَهُ تَيَّانٌ وَلَا تَهْذُؤُهُ هَذَّ الشَّعْرِ وَلَا تَنْثُرُهُ نَثْرَ الرَّمْلِ وَلَكِنْ أَفْرَعُوا قُلُوبَكُمْ الْقَاسِيَةَ وَلَا يَكُنْ هُمْ أَحَدَكُمْ آخِرَ السُّورَةِ» (کلمات و آیات] آن را روشن و واضح بخوان و مانند شعر آن را با سرعت قرائت مکن، و مانند ریگ پراکنده اش مساز، بلکه دل های سخت خود را [به وسیله آن] به بیم و هراس افکنید، و تمام سعی شما این نباشد که سوره را به پایان رسانید) (قمی، ۱۴۰۴: ۳۹۲/۲) اهمیت تلاوت معنامحور را دو چندان می کند، زیرا بر اساس این روایات، تلاوت قرآن باید شمرده، به دور از عجله و مایه بیداری دل های قساوتمند باشد و هدف خواننده تمام کردن سوره نباشد، که همه این موارد از ویژگی های تلاوت معنامحور است.

۴. بررسی مولفه های تلاوت معنامحور از منظر امام خامنه ای از اهمیت بیشتری برخوردار است، چراکه این شخصیت حکیم و فرزانه، با نظرات ارزشمند، عالمانه و تخصصی خود دریچه جدیدی را به روی جامعه قرآنی کشور بلکه جوامع اسلامی گشوده است.

در این مقاله که به روش توصیفی - تحلیلی نوشته شده است، پس از تبیین معنا و ماهیت تلاوت معنامحور به مولفه های آن در دو بخش «مولفه های پیش از تلاوت» و «مولفه های حین تلاوت» اشاره شده است. در بخش معنای لغوی و اصطلاحی «تلاوت» و «تلاوت معنامحور» از سخن لغت پژوهان و اساتید جامعه قرآنی استفاده شده است؛ در متن مقاله نیز دیدگاه های امام خامنه ای درباره مولفه های تلاوت معنامحور بر اساس سخنرانی های ایشان در دیدارهای گوناگون نقل و تبیین شده است؛ همچنین در خلال بحث از برخی مقاله های محققان و نظر اساتید برجسته قرآن استفاده شده که گاهی در تکمیل فرمایش آیت الله خامنه ای است و گاهی با آن ناهمخوان و مورد انتقاد است؛ در برخی موارد نیز برای تقریر و تکمیل سخنان امام خامنه ای از آیات قرآن و روایات اهل بیت علیهم السلام بهره گرفته شده است.

در زمینه تلاوت معنامحور چند کتاب، پایان نامه، مقاله و گزارش نوشته شده که عبارت اند از:

مقاله «شاخصه‌ها و آثار تلاوت معنامحور از دیدگاه آموزه‌های اسلامی» نوشته علی اصغر شعاعی و همکاران (دوفصلنامه علمی مطالعات قرآنت قرآن، شماره ۱۴، بهار و تابستان ۱۳۹۹)؛ نویسنده در این مقاله به برخی از شاخصه‌های تلاوت معنامحور - مانند تأثیرگذاری و انتخاب لحن متناسب با آیات - و بعضی از آثار تلاوت معنامحور - نظیر احیای جایگاه حقیقی هنر تلاوت و ایجاد فضای تفکر در محافل قرآنی - پرداخته است.

پایان‌نامه «جایگاه و شاخصه‌های تلاوت معنامحور در قرآن کریم» نوشته علی خانی (دانشکده علوم قرآنی ایلام). نویسنده ضمن تبیین جایگاه معنامحوری، از ملزومات آن - همچون تسلط بر علمی مانند وقف و ابتداء، اختلاف قرائات و تفسیر و فراگیری مهارت‌های صوتی و تنغیمی و نیز حس‌گیری مناسب و مخاطب‌شناسی - سخن گفته است.

کتاب «مهارت‌های تنغیمی و القاء معانی در هنر تلاوت قرآن»، نوشته غلامرضا شاه میوه اصفهانی. نویسنده در این کتاب به مباحثی مانند روش به کارگیری نغمات، اجرای درجات صوتی، مهارت‌های القای معنا و... پرداخته است.

کتاب «معماری تلاوت» اثر غلامرضا شاه میوه اصفهانی. در این کتاب مباحث مهمی در زمینه تلاوت قرآن همانند آداب تلاوت، خودشناسی صوتی، تقلید، معناگرایی و... بررسی شده است. کتاب «تلاوت معنامحور» از امیر ذوقی. وی کل آیات قرآن را به بخش‌های گوناگون تقسیم و موضوع و مضامین هر بخش را معین کرده است.

گزارشی با عنوان «چه عواملی به تلاوت معنامحور کمک می‌کند». در این گزارش استاد دغاغله ابتدا تأکید آیت‌الله خامنه‌ای بر معنامحوری در تلاوت را تذکر داده و سپس به دو عنصر «آشنایی کافی قاری با زبان عربی» و «آگاهی از فراز و نشیب آیه‌ها» برای یک تلاوت معنامحور اشاره کردند (<https://iqna.ir/00GMvi>).

آثار پیش‌گفته با وجود نقاط قوت و کاربردی در زمینه تلاوت معنامحور، این مسئله را از نگاه آیت‌الله خامنه‌ای واکاوی نکرده‌اند، از این رو شایسته است دیدگاه ایشان درباره مؤلفه‌های تلاوت معنامحور به‌صورت مستقل بررسی شود. مقاله حاضر با این هدف نوشته شده است.

الف. مفهوم‌شناسی

۱. تلاوت

تلاوت از ریشه «تلو» به معنای متابعت است (فراهیدی، ۱۴۰۹: ۸/۱۳۴) و چون در خواندن قرآن، آیات در پی یکدیگر می‌آیند به آن تلاوت گفته شده (ابن فارس، ۱۴۰۴: ۱/۳۵۱). تفاوت واژه «تلاوت»

و «قرائت» در این است که «تلاوت» تنها درباره کتاب‌های آسمانی و به‌ویژه قرآن کریم به کار می‌رود و با احترام و تکریم همراه است و پس از خواندن، عمل به مضامین آن نیز لازم است (ابن فارس، ۱۴۰۴: ۳۵۱/۱) ولی «قرائت» در خواندن هر نوشته‌ای استعمال می‌شود (عسکری، ۱۴۰۰: ۱۸). تلاوت در اصطلاح رایج جامعه قرآنی، به همان معنای قرائت است و به‌گونه‌ای از خوانش قرآن کریم می‌گویند که دارای ویژگی‌های خاصی از نظر قواعد و احکام تجوید، وقف و ابتدا و نیز شیوه به کارگیری اصوات الحان است (شعاعی و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۲). در جهان اسلام تلاوت قاریان مصری با شیوه خاص خود از محبوبیت بی‌نظیر و اعتبار خاصی برخوردار است و از این‌رو سرآمد و سرلوحه هنر تلاوت در جوامع اسلامی است (نلسون، ۱۳۹۰: ۲۶).

۲. تلاوت معنامحور

اصطلاح «تلاوت معنامحور» در دهه اخیر به علت احساس ضرورت توجه خاص به محتوای آیات در هنگام تلاوت، در میان قاریان و اساتید قرآنی رایج شد. «تلاوت معنامحور» تلاوتی است که همراه با رعایت ارکان تلاوت یعنی تجوید صوت، لحن و وقف و ابتدا باشد و در عین حال قاری به مفاهیم و تصویرگری آیات، اهتمام شایسته و بایسته داشته باشد (عارف حسینی، ۱۳۹۲: ۱۳۲). به دیگر سخن تلاوت معنامحور تلاوتی است که محوریت آن از جهات مختلف - مانند انتخاب آیات، محدوده تلاوت، تکرار آیات، انتخاب لحن، نحوه ادای کلمات و... - معنای آیات است، نه صرفاً جنبه‌های موسیقایی و صوتی یا لحن‌پذیری بیشتر برخی آیات یا تسلط قاری بر آیاتی خاص یا انس بیشتر مخاطبان با آیات و الحان خاص.

هر تلاوت اثرگذاری «معنامحور» نیست، ولی هر تلاوت معنامحوری اثرگذار است. اثرگذاری یک تلاوت از یک سو به هدف به کارگیری عقل و ذهن مخاطب است: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ» (ما آن را قرآنی عربی نازل کردیم، شاید شما بیندیشید) (یوسف: ۲)؛ «كِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَ لِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ» (کتابی است پربرکت که بر تو نازل کرده‌ایم تا در آیات آن تدبّر کنند و خردمندان متذکر شوند!) (ص: ۲۹)؛ از سویی دیگر برای برانگیختن احساسات و عواطف انسانی است: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ» (مؤمنان، تنها کسانی هستند که هر گاه نام خدا برده شود، دل‌هایشان ترسان می‌گردد؛ و هنگامی که آیات او بر آنها خوانده می‌شود، ایمانشان فزونتر می‌گردد؛ و تنها بر پروردگارشان توکل دارند) (انفال: ۲). آیت‌الله خامنه‌ای قرآن را مانند عمارت وسیع و بزرگی می‌داند که سالن‌ها، حجره‌ها و زوایای گوناگونی دارد و سردر و مدخل آن «تلاوت قرآن» است که تلاوت معنامحور و زیبا، مردم را تشویق می‌کند به این عمارت وارد شوند (دیدار با قاریان، ۱۴/۱۰/۱۳۷۳).

مؤلفه‌های تلاوت معنامحور به دو دسته پیش از تلاوت و حین تلاوت تقسیم می‌شود. مقدماتی که یک قاری باید پیش از تلاوت فراهم آورد «مؤلفه‌های پیش از تلاوت» است و مهارت‌هایی که کاربر است آنها هنگام تلاوت، معنامحوری یک تلاوت را می‌آفریند یا می‌افزاید «مؤلفه‌های حین تلاوت» نام دارد.

ب. ضابطه‌مندی تلاوت معنامحور

یکی از مبانی این تحقیق، پذیرش امکان ضابطه‌مندی تلاوت معنامحور است؛ یعنی زمانی می‌توان از مؤلفه‌های تلاوت معنامحور سخن گفت که پیش از آن بپذیریم قواعد و شاخص‌هایی وجود دارد که بر اساس آن می‌توان یک تلاوت را سنجید؛ در صورت رعایت آن قواعد، آن تلاوت را معنامحور و بر فرض فاقد بودن آنها، غیر معنامحور نامید. بر این پایه، اگر کسی تلاوت معنامحور را بی ضابطه بداند و مؤلفه‌های آن را نسبی، ذوقی و کاملاً وابسته به شرایط و زمان و احساسات اجرا بشناساند، بی شک از «مؤلفه‌های ثابت» برای تلاوت معنامحور، سخن نمی‌گوید، چنان‌که برخی اساتید همین مبنا را اختیار کردند و معتقدند تمام مواردی که اساتید و مدرسان برای تشخیص «تلاوت معناگرایانه» به آن اهتمام دارند، چیزی جز «حس تلاوت‌کننده» نیست که این حس و انتخاب ملودی، در هر قاری و در هر سبک، کاملاً می‌تواند متفاوت باشد؛ پس نمی‌توان از قواعد و ضابطه‌های تلاوت معنامحور سخن گفت.

ایشان در خصوص وقف و ابتدا می‌گویند: «موضوع وقف و ابتدا» در تلاوت، با «موضوع حس و حال تلاوت‌کننده» دو مقوله جدا از یکدیگر است که اگر تلاوت‌کننده به حس خود رجوع کند و جان مطلب را دریابد، می‌تواند با انگیزه القای معنا و تلفیق حس ملودیک خود، آن را بیان کند؛ در جایی مستمع این ارتباط را می‌پذیرد و متوجه آن می‌شود و در جایی مستمع آن را نمی‌پذیرد و تنها این قطعه را یک قطعه هنری می‌پندارد. وی در ادامه آیه «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ» (نور: ۳۵) را مثال می‌زند و می‌گوید اگر قاری بخواند «اللَّهُ نُورُ...» و مجدداً بخواند «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» و مکث کند و بعد بخواند «مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ» از حیث معنا هیچ ضربه‌ای به آیه وارد نخواهد شد، چرا که کلمه «الله» با یکی از صفات خودش بیان شده و در ادامه تلاوت، تا کلمه «وَالْأَرْضِ» جمله کامل شده است و در ادامه «مَثَلُ نُورِهِ» را بیان می‌کند، به همین دلیل داوران وقف و ابتدا از او نمره کم می‌کنند (<https://iqna.ir/fa/news/>).

خلاصه آنکه از نگاه این اساتید، معنامحوری یعنی حس و حال قاری در همان لحظه و همان دقیقه و تلفیق ملودیک کلام؛ به علاوه تکمیل بخشی عمده یا کل مفهوم آیه در یک، دو یا چند نفس و از این رو معنامحوری قلیل ارزیابی نیست و همان‌گونه که به تعداد آدم‌های روی زمین راه برای رسیدن به خدا فراهم است، به همان میزان راه برای ایجاد حس خوب و حال متفاوت برای تکرار یک یا چند بخش از یک آیه هست و حال و حس را نمی‌توان اندازه‌گیری کرد.

۱. مولفه‌های پیش از تلاوت

یک. انس با قرآن

بی‌شک انس با قرآن از یک سو وظیفه اسلامی و انسانی همه مسلمانان است و از سویی دیگر وظیفه صنفی و حرفه‌ای مبلغان و قاریان قرآن می‌باشد (کفیل، ۱۴۰۲: ۲۸ - ۳۳). یکی از مولفه‌های پیش از تلاوت برای یک تلاوت معنامحور از منظر آیت‌الله خامنه‌ای انس با قرآن است که در ذهن و قلب قاری اثر شگرفی دارد و عامل بهره‌گیری فراوان از کتاب آسمانی است؛ به فرموده ایشان طبق تجربه، کسی که با قرآن مأنوس نباشد، بهره زیادی هم از قرآن نمی‌برد (دیدار با قاریان، ۱۳۸۸/۴/۳).

از منظر آیت‌الله خامنه‌ای یکی از راه‌های انس با قرآن، «راه تدبّر» در آیات قرآن کریم است، یعنی اکتفا به اموری مانند همراه داشتن قرآن، شرکت در جلسه تلاوت قرآن یا گوش دادن به تلاوت خوش و لذّت بردن و حتی تلاوت قرآن با صدای خوب، مطلوب نیست، بلکه در کنار همه این موارد باید در قرآن تدبّر کرد و با قرآن به صورت تدبّر، انس پیدا کرد (دیدار با قاریان، ۱۳۷۳/۱۰/۱۴).

ارتباط و انس با قرآن، مراتب و مراحل گوناگونی دارد که از میان آنها برخی مطلوب و بعضی نامطلوب است و یک قاری باید درصدد ارتباط مطلوب با قرآن باشد. از جمله راه‌های نامطلوب می‌توان به این موارد اشاره کرد: ۱. ارتباط صرفاً تبرک‌جویانه؛ نظیر بوسیدن قرآن و نگاه به آن هنگام عقد ازدواج؛ ۲. ارتباط صرفاً هنری؛ مانند نوشتن با خط زیبا و تابلوهای قرآنی یا خواندن با صدای خوش؛ ۳. یا ارتباط صرفاً علمی؛ همانند بررسی لغات قرآن، اعراب قرآن، قرائات قرآن، ترجمه و تفسیر و... اما ارتباط مطلوب با قرآن «ارتباط هدایت‌جویانه» است؛ خواه در شاخه تبرک باشد یا در ساحت هنر و یا در رشته علمی (کفیل، ۱۴۰۲: ۴۹ - ۵۲). مهم آن است که قرآن در نگاه انسان، کتاب هدایت باشد و از آن استفاده هدایتی تربیتی کند؛ طبق کلام آیت‌الله خامنه‌ای یکی از مصادیق استفاده هدایتی تربیتی از قرآن، انس از راه تدبّر در قرآن کریم است که بی‌شک اثر به‌سزایی در تلاوت معنامحور دارد.

در نگاه ایشان «انس با زبان قرآن» نیز ابزاری برای رسیدن به فهم معنای قرآن و مجسم کردن مفهوم آیات است و قاری قرآن باید به این مسئله توجه کند. آیت‌الله خامنه‌ای در توصیه به تلاوتگران قرآن می‌فرماید: «هرچه می‌توانید تعلیم و تعلّم قرآن را زیاد کنید و معانی و مفاهیم قرآن را زنده کنید... در کیفیت خواندن، مفهوم آیات قرآنی را مجسم کنید... بنابراین زبان قرآن را باید یاد گرفت. هرچه ممکن است با زبان قرآن بیشتر انس بگیرید» (دیدار با قاریان در ۱۳۹۶/۳/۶).

دو. آشنایی کافی با مفاهیم آیات

یکی از مؤلفه‌های بدیهی و اساسی تلاوت معنامحور پیش از تلاوت، «دانستن معنای آیات» است، چون اگر قاری قرآن معنای آیات را نداند، نمی‌تواند معنا را محور تلاوت خود قرار دهد. از منظر آیت‌الله خامنه‌ای قاری قرآن باید معنای آیاتی را که تلاوت می‌کند، بداند و تنها از این رهگذر است که می‌تواند آن معنا را به مستمع القا کند و تلاوت دلنشین و اثرگذاری را ارائه دهد: «من می‌خواهم به شما قرآنی‌ها... تأکید کنم... هم باید تلاوت بکنید و هم باید معانی قرآن را بفهمید؛ اگر معنای قرآن را فهمیدید، می‌توانید بهتر تلاوت کنید. الان قراء حالا را با قراء بیست سال قبلان مقایسه کنیم... بعضی‌ها خوب هم می‌خواندند... اما دلنشین نبود... چون از معانی و مفاهیم آیات هیچ سر در نمی‌آوردند... اما امروز... جوان‌های ما این آیاتی را که می‌خوانند، خود کیفیت خواندنشان، حکایت از این می‌کند که این‌ها معنای آیه را می‌فهمند و به مفهوم آیه توجه دارند» (دیدار با قاریان، ۱۳۸۵/۷/۴).

از نگاه آیت‌الله خامنه‌ای یکی از شرایط مهم و اصلی تأثیرگذاری بر مخاطب و دگرگونی دل‌ها این است که خواننده قرآن با مضمون آیه‌ای که می‌خواهد تلاوت کند، کاملاً آشنا باشد و طوری بخواند که گویی با صدای خوش خود، می‌خواهد آن مضمون را برای مخاطب تصویر و ترسیم کند (دیدار با قاریان، ۱۳۸۲/۸/۶).

آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان نمونه به آیه «فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى»؛ «و گفت: من پروردگار برتر شما هستم!» (نازعات: ۲۴) اشاره می‌کند و می‌فرماید: قاری باید طوری این آیه را ادا کند که دروغ بودن آن معلوم شود و کاملاً با نحوه خواندن آیه «لَمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ» ((و گفته می‌شود: [حکومت امروز برای کیست؟ برای خداوند یکتای قهار است!]) (غافر: ۱۶) که درباره مُلک خدای متعال است، متفاوت باشد و در ادامه تأکید می‌کند که این عنصر در تلاوت‌های شیخ مصطفی اسماعیل فراوان است؛ چنین چیزی تنها با دانستن معنای قرآن محقق می‌شود (دیدار با قاریان در ۱۳۶۹/۱/۱۹). البته منظور ایشان این نیست که آیه «فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى» همیشه باید به این شکل خوانده شود، بلکه از باب مثال به یکی از گونه‌های تلاوت معنامحور اشاره فرموده‌اند؛ چنان‌که ممکن است یک قاری همین آیه را از زبان فرعون و با قاطعیت و تأکید بخواند. مشابه آن تلاوت مصطفی اسماعیل در سوره مبارک کهف است که سخن اصحاب کهف - پس از بیدار شدن از خواب - را از زبان آنها و به‌گونه‌ای ادا می‌کند که گویا خود از خواب بیدار شده و صدایش گرفته است.

از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای قاری قرآن باید مانند یک گوینده خوب، معانی الفاظ را بداند تا بتواند آن مفاهیم را به مخاطب القا کند و تمام مفهوم را جلوی چشمان مستمع به تصویر بکشد و اگر قاری نفهمد چه می‌خواند، نمی‌تواند تلاوت معنامحوری ارائه دهد (دیدار با قاریان، ۱۳۹۶/۳/۶). بر این اساس دانستن معنای تک تک کلمات نیز اثر مهمی در نحوه ادای کلمات دارد و صرف دانستن مفهوم کلی آیه یا موضوع کلی آن کافی نیست، به خصوص در اجرای آکسان‌ها که خود یکی از مولفه‌های تلاوت معنامحور است و در فصل دوم به آن اشاره خواهد شد.

از نگاه آیت الله خامنه‌ای آشنایی با مفاهیم آیات فواید فراوانی در تلاوت معنامحور دارد؛ از جمله: «قطع و وصل بجا و درست»، «به کارگیری صوت و لحن مناسب در خدمت القای معنا به مخاطب» (دیدار با قاریان، ۱۳۶۸/۱۲/۴) و نیز «ادای درست کلمات»، «گزینش درست آیات» و «اجرای نغمات متناسب با آیات»؛ به همین دلیل مولفه «آشنایی با مفاهیم آیات» محوری‌ترین مولفه در میان عناصر تلاوت معنامحور است، که در صورت فقدان آن اکثر مولفه‌ها از کارایی خود می‌افتند.

مصطفی اسماعیل یکی از قاریان برجسته‌ای است که آیات قرآن را به صورت معنامحور تلاوت می‌کرد. به گفته برخی اساتید او دو دوره تفسیر قرآن را نزد یکی از شیوخ الازهر طی کرده است و تأثیر این تسلط بر تفسیر آیات، در تلاوت‌هایش کاملاً مشهود است و تلاوت او فراتر از معنامحوری است و روش او در حقیقت «تلاوت تفسیری» است که با خواندنش قرآن را تفسیر می‌کند (امینی، <https://iqna.ir/fa/news/۴۰۶۶۰۱۵>).

سه. بیان اجمالی ترجمه و تفسیر آیات برای مخاطب

آشنایی قاری با ترجمه و تفسیر آیات در تلاوت موثر او سودمند است، ولی برای اینکه مخاطب از تلاوت معنامحور اثر پذیرد، او نیز باید با مفاهیم آیات آشنایی داشته باشد؛ یعنی حتی اگر قاری قرآن یک تلاوت معنامحور مطلوب را ارائه دهد، تا زمانی که شنونده با ترجمه و تفسیر آیات آشنا نباشند، نمی‌تواند از تلاوت معنامحور قاری، بهره کافی را ببرد؛ در این صورت بهره مخاطب از تلاوت معنامحور، تنها به لذت موسیقایی و آوایی محدود می‌شود که غرض اصلی و مطلوب نهایی از تلاوت قرآن نیست.

از آنجاکه فعلاً مردم ایران - و دیگر کشورهای غیر عرب - با زبان عربی و الفاظ قرآن و معانی آن آشنایی کافی ندارند، ساده‌ترین و سریع‌ترین راهکار این است که خود قاری این خلأ مخاطبان را با بیان اجمالی و خلاصه ترجمه و تفسیر آیات جبران کند، چنان‌که امام خامنه‌ای با اشاره به برنامه «رادیو تلاوت» فرمودند: این کار خوبی است که پیش از پخش تلاوت، مجملی از تفاسیر متداول درباره مضمون یک یا دو آیه تلاوت شده بیان می‌شود، هرچند کم است (دیدار با قاریان، ۱۴۰۲/۱/۳).

آیت‌الله خامنه‌ای در جلسات قرآنی خود پیش از انقلاب به اندازه یک ساعت سخنرانی می‌کردند و به فرموده خود ایشان، این خطابه را به شکل ایستاده و به عنوان مقدمه قرائت قرآن کریم قرار می‌دادند و پس از آن قاری قرآن بر منبر می‌نشست و آیات مرتبط با موضوع سخنرانی را تلاوت می‌کرد (دیدار با قاریان، ۱۴۰۲/۱/۳).

گفتنی است بیان ترجمه و تفسیر در جلسه قرآن، برنامه‌ای موقتی و کم اثر است و در این زمینه باید یک کار مبنایی انجام شود؛ مانند اینکه آموزش سراسری زبان عربی یا ترجمه قرآن به همه مردم انجام شود، چنان‌که شهید مطهری ضمن بیان اهمیت زبان عربی این پیشنهاد را به عنوان یکی از دغدغه‌های مهم خود مطرح کرده و می‌گوید زبان عربی، زبان اسلام است و ما موظفیم آن را حفظ کنیم؛ مثلاً کلاس‌هایی تشکیل بدهیم و خود و خانواده‌مان زبان عربی را یاد بگیریم (مطهری، ۱۳۷۲: ۲۳۸/۱۷ - ۲۳۹).

از نگاه امام خامنه‌ای یادگرفتن زبان و ترجمه قرآن بسیار ساده است و مشکل آشنا نبودن مردم غیر عرب با زبان عربی قابل حل است، زیرا بسیاری از کلمات قرآنی در زبان فارسی متداول ما تکرار شده است و ما می‌فهمیم؛ مثلاً در آیه «وَلَنبَلُوْكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ»؛ «قطعاً همه شما را با چیزی از ترس، گرسنگی، و کاهش در مالها و جانها و میوه‌ها، آزمایش می‌کنیم؛ و بشارت ده به استقامت‌کنندگان!» (بقره: ۱۵۵) تنها دویا سه واژه مانند «لنبلوکم» مجهول است و معنای بقیه لغات مانند «شیء» «خوف» «جوع» «نقص» «اموال» «انفس» و «ثمرات» همگی برای ما فارسی زبانان معلوم است (دیدار با قاریان، ۱۳۸۶/۶/۲۲). به گفته یکی از اساتید قرآن، تلاوت همراه با فهم معنای آیات قرآن کریم آسان است، چون برای فهم ترجمه کل قرآن تنها باید ترجمه ۵۰۰ کلمه مشکل آن را دریافت و باقی آن همگی آسان هستند (<https://khuzestan.iqna.ir/fa/news>)؛ همچنین آیت‌الله خامنه‌ای یکی دیگر از راهکارهای رفع این نقصان را نمایش ترجمه و نگاه به آن حین تلاوت توسط مستمع می‌داند (دیدار با قاریان، ۱۳۷۱/۱۱/۵).

چهار. آشنایی کافی با مواضع وقف و ابتدا

یکی دیگر از مؤلفه‌های پیش از تلاوت از منظر امام خامنه‌ای آشنایی کافی با مواضع وقف و ابتدا است. ایشان بارها به اهل تلاوت یادآوری کردند که کسی نمی‌تواند یک تلاوت خوب انجام دهد، مگر اینکه بداند کجا باید وصل کند و کجا باید وقف کند (دیدار با قاریان، ۱۳۶۸/۱۲/۴). از نگاه ایشان یکی از آسیب‌های جدی قاریان، به‌ویژه قاریانی که با ترجمه و معنای آیات انس ندارند، وصل و قطع‌های نابجا و نامناسب با معناست، چون نحوه وصل و قطع که خود یک علم است، پیوند عمیقی با معنا دارد و از این رو تنها راه وقف و ابتدای درست، دانستن معنای آیات یا تکیه بر علامت وقف و ابتدا در مصاحف

است و به هیچ وجه نباید به قطع و وصل های قاریان مصری بسنده کرد (دیدار با قاریان، ۱۳۷۰/۱/۲۲). مسئله وقف و ابتدای مناسب به اندازه ای مهم است که برخی اساتید تلاوت، آن را یک واجب رکنی در قرائت قرآن می دانند و می گویند اگر این واجب رکنی سهواً هم فراموش شود، معنا به هم می ریزد (لطفی نیا، <https://iqna.ir/fa/news/۴۱۹۳۴۷>).

آیت الله خامنه ای آیه «و قالوا سمعنا و اطعنا غفرانک ربنا و الیک المصیر» (و مؤمنان) گفتند: «ما شنیدیم و اطاعت کردیم. پروردگارا! (انتظار) آمرزش تو را (داریم)؛ و بازگشت (ما) به سوی توست» (بقره، ۲۸۵) را به عنوان نمونه یاد می کند و می فرماید اگر پیش از فقره «غفرانک ربنا» وقف شود، درست است و چنانچه وصل شود هم درست است، لیکن اگر گفته شود «اطعنا غفرانک ربنا» (از غفران تو اطاعت کردیم) وصل نادرست است و معنا را خراب می کند (دیدار با قاریان، ۱۳۶۹/۱/۱۹).

مقام معظم رهبری یکی از فواید وقف و ابتدای مناسب را «برجسته کردن معنا و نمایش دادن اهمیت مطلب» معرفی می کند و برای آن یک مثال از تلاوت فاخر استاد مصطفی اسماعیل یاد می کند که در آیه «فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ»؛ «ناگهان یکی از آن دو (زن) به سراغ او آمد در حالی که با نهایت حیا گام برمی داشت» (قصص: ۲۵) بر «عَلَى اسْتِحْيَاءٍ» وقف می کند و بدون اینکه دوباره برگردد و ما قبل را به آن وصل کند، از ابتدای «عَلَى اسْتِحْيَاءٍ» می خواند و بدین سان حیای دختران شعیب را به نمایش می کشد، حال آنکه ما معمولاً در تلاوت این آیه به صورت عادی و بدون برجسته کردن مفهوم حیا، این دو بخش آیه را با هم می خوانیم (دیدار با قاریان، ۱۴۰۲/۱/۳).

پنج: گزینش درست آیات

بی شک تلاوت هر آیه ای برای هر مجلس و شرایطی مناسب نیست و به قول معروف «هر سخن جایی و هر نکته مکانی دارد» (عظیمی، ۱۳۸۲: ۴۴۱)، بنابراین انتخاب درست آیات یکی از مولفه های تلاوت معنا محور از منظر آیت الله خامنه ای است. ایشان در بیانات خود با اشاره به این نکته می فرماید: «هر آیه ای که برای هر جا مناسب نیست؛ اگر خدای نکرده کسی بیاید سر قبر عزیز شما و مثلاً آیه «أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ» (آگاه باشید! لعنت خدا بر ظالمان!) (هود: ۱۸) را با صدای بلند بخواند، شما خوشتان می آید؟ مسلماً دلتان می خواهد که آیه «و جنة عرضها كعرض السماء والارض» (و بهشتی که پهنه آن مانند پهنه آسمان و زمین است) (حدید، ۲۱) را بخواند» (دیدار با قاریان، ۱۳۷۱/۱۲/۱۷).

قاری باید در گزینش آیات، اقتضائات زمان، مکان، مخاطب، مناسبت و همه عوامل مؤثر بر مخاطب و انتقال معنا به مستمع را لحاظ کند. اگر آیاتی مناسب با اقتضائات پیش گفته نباشد، نه تنها اثرگذاری آن کاسته می‌شود، گاهی اثر منفی نیز دارد.

آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان نمونه، به یکی از موارد انتخاب غلط آیات توسط یک قاری مصری در مرقد امام خمینی علیه السلام اشاره کرده و می‌فرماید «او آیاتی خواند که مناسب چنان جایی نبود و متأسفانه تلویزیون ما این تلاوت را پخش کرد و از آن عجیب‌تر اینکه چهار شب متوالی این تلاوت از صدا و سیما پخش شد». ایشان از این اتفاق عصبانی شدند و تلاش کردند این مطلب را به مسئولان مرتبط انتقال دهند؛ همچنین جمعی را معین کردند که درصدا و سیما در زمینه انتخاب آیات همکاری کنند و مشورت دهند (دیدار با قاریان در ۱۳۷۱/۱۲/۱۷).

آیت‌الله خامنه‌ای یکی از معیارهای انتخاب آیات را توجه به نیازهای روز جوامع اسلامی می‌شناساند و می‌گوید «هرچند همه آیات قرآن سودمند و مورد نیاز است، لیکن قاری باید مفاهیم مورد نیاز جوامع اسلامی امروزی را برگزیند که برخی مصادیق آن از نگاه ایشان عبارت‌اند از: عزت اسلام و جامعه اسلامی، توحید عملی جوامع اسلامی، عدم تسلط کفار بر مسلمین: «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا»؛ «و خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است» (نساء: ۱۴۱)، وحدت مسلمین: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا»؛ «و همگی به ریسمان خدا [قرآن و اسلام، و هر گونه وسیله وحدت]، چنگ زنید، و پراکنده نشوید!» (آل عمران: ۱۰۳) و حاکمیت عملی اسلام بر زندگی جوامع: «وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ»؛ «ما هیچ پیامبری را نفرستادیم مگر برای این که به فرمان خدا، از وی اطاعت شود» (نساء: ۶۴). ایشان حتی به ائمه جماعت بعضی کشورهای عربی و اسلامی نیز سفارش کردند در قرائت نماز خود آیات سرنوشت ساز برای ملت‌های اسلامی را انتخاب کنند (دیدار با قاریان، ۱۳۷۰/۳/۱۶).

۲. مؤلفه‌های حین تلاوت

یک. خشوع و حضور قلب

اولین و مهم‌ترین مؤلفه‌ای که یک قاری باید حین تلاوت رعایت کند، خشوع و حضور قلب است، چنان‌که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: نیکوترین تلاوت قرآن آن است که خشیت در چهره قاری نمایان باشد: «أَنَّهُ سِئَلُ أَيِّ النَّاسِ أَحْسَنُ صَوْتًا بِالْقُرْآنِ قَالَ مَنْ إِذَا سَمِعْتَ قِرَاءَتَهُ رَأَيْتَ أَنَّهُ يَخْشَى اللَّهَ»؛ «از ایشان سوال شد: در قرائت قرآن صوت کدام یک از مردم زیباتر است؟ فرمود: کسی که هرگاه قرائت او را می‌شنوی، خداترسی را در او ببینی» (ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰: ۳/۱).

راز این مطلب از نگاه آیت الله خامنه‌ای آن است که «تا قاری قرآن، خود به مضامین متنی که می‌خواند باور قلبی نداشته باشد و خود از آن متأثر نشده باشد، نمی‌تواند بر مخاطبان خود اثرگذار باشد»، از این رو برخی اساتید بر این عنصر مهم در تلاوت تأکید کرده‌اند (<https://iqna.ir/fa/news/3983486>) در عرصه روضه‌خوانی این حالت نمود بیشتری دارد، تا جایی که می‌گویند آن مداحی که از روضه خود می‌سوزد، می‌تواند مستمعان را آتش بزند. آیت الله خامنه‌ای با اشاره به این مطلب می‌فرماید: «تلاوت باید برای اثرگذاری باشد. البته اثرگذاری در درجه اول به خود آن خواننده مربوط می‌شود. آن خواننده اگر چنانچه خودش از تلاوتش متأثر باشد - که انسان می‌بیند بعضی از خواننده‌های مصری حقیقتاً خودشان از آن تلاوتشان متأثرند - اثرش طبعاً زیادتر است» (دیدار با قاریان در ۱۴۰۲/۱/۳).

از نگاه امام خامنه‌ای مهم‌ترین اثر خشوع در تلاوت قرآن بر خود قاری است؛ اگر خواننده بدون خشوع و با غفلت قرائت کند، سود چندانی از تلاوت خود نمی‌برد و گاهی آثار معکوس نیز دارد. انسان باید قرآن را با اعتماد به اینکه سخن خدا با مردم است، بخواند و از این رهگذر است که لذت قرآن بر جان انسان می‌نشیند و در این صورت دیگر نمی‌توان از تلاوت قرآن دست شست. تنها با حالت خشوع خواندن قرآن است که این حالات را برای انسان به ارمغان می‌آورد (بیانات در ابتدای درست خارج در ۱۳۹۲/۱/۱۹).

آیت الله خامنه‌ای یکی از اهداف تلاوت قرآن کریم را ایجاد خشوع و حضور قلب در مخاطب می‌داند و می‌فرماید: «لحن زیبا و صدای زیبا برای قرآن لازم است، اما برای اینکه دل‌ها خشوع پیدا کنند، نرم بشوند و به معانی قرآن برسند. اینچنین نیست که ما خیال کنیم این یک امر استقلالی است؛ نه، این‌ها مقدمه است؛ این مقدمه را باید به قصد آن ذی المقدمه انجام داد؛ و البته بدون این مقدمه هم مشکل است (دیدار با قاریان در ۱۳۹۱/۴/۴).

دو. اجرای مقامات و نغمات متناسب با معنا

یکی از مهم‌ترین مولفه‌های حین تلاوت معنا محور در نگاه آیت الله خامنه‌ای این است که قاری بر اساس معنای لیه، نغمات را به گونه‌ای اجرا کند که حس لیه به مخاطب منتقل شود؛ یعنی قاری باید آیات دارای مضامین مسرت بخش - نظیر نعمت بهشت یا بخش سرور آفرین قصص قرآن - را به شکلی بخواند که این سرور به مخاطب تزریق شود و آیات دارای مضامین محزون - همانند عذاب جهنم یا بخش غم انگیز داستانی - را به گونه‌ای تلاوت کند که آن غم به شنونده تلقین شود.

آیت‌الله خامنه‌ای با اشاره به این نکته می‌فرماید مهم‌ترین هنر نغمات زیبا این است که با منطبق کردن آنها بر مضامین، معنای آیات برجسته شود و در ذهن مخاطب بنشیند و از این رو قاری قرآن باید با آهنگ‌های خوب آنچنان تلاوت کند که گویا قرآن را بر قلب مخاطب نازل می‌کند که برخی قاریان مصری در این زمینه خوب کار کردند؛ برخلاف تصور برخی که کار تلاتگر قرآن را فقط تلفیق آهنگ‌ها و بیان این الفاظ با صدا و آهنگ خوش می‌پندارند (دیدار با قاریان، ۱۳۸۶/۶/۲۲).

آیت‌الله خامنه‌ای جایگاه موسیقی و نغمات صحیح را در تلاوت معنامحور بسیار مهم می‌داند و آن را از بایسته‌های ضروری تلاوت می‌شناساند و می‌فرماید: «یکی از مسائل تلاوت ما، مسأله موسیقی تلاوت و این نغمه‌های صحیح تلاوت است، که این‌ها را بایست صحیح خواند... این‌ها هم یک روش و شیوه‌ای دارد... نغمه‌ها و آهنگ‌های قرآنی را بایستی فرا گرفت. البته خیلی‌اش هم ذوقی است... یعنی بدون اینکه بخواهد یاد بگیرد و نت بخولند، خودش می‌فهمد که چه کار بایستی بکند؛ طبیعت ذوق قاری، او را می‌کشاند به یک آهنگ صحیح. هرچه بتوانید کمتر در این زمینه‌ها از این و آن تقلید بکنید، بهتر است» (دیدار با قاریان در ۱۳۸۳/۷/۲۵).

برخی اساتید گمان کردند هر دستگاهی ذاتا دارای شادی یا حزن است و مخصوص مضامین و آیات خاصی هستند؛ مثلا برخی می‌گویند مقام «صبا» محزون و ویژه آیات جهنم است و نغمه «سه‌گاه» شاد و مخصوص آیات بهشت است و نمی‌توان این دو را در غیر این دو مورد خولند (<https://khrouzestan.iqna.ir/fa/news>)، حال آنکه شادی و حزن مقامات و نغمات ذاتی نیست، بلکه اقتضایی است؛ یعنی گرچه مثلا مقام «صبا» با نوعی حزن عجین است، ولی یک قاری هنرمند می‌تواند آن را به شکل سرورآمیز اجرا کند، چنان‌که در تلاوت اساتید مصری این اتفاق به وفور دیده می‌شود؛ برای نمونه استاد شحات محمد انور آیات ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ﴾ * وَإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿﴾ «به یقین نیکان در نعمتی فراوانند * و بدکاران در دوزخند» (انفطار: ۱۳-۱۴) را در دستگاه چهارگاه می‌خواند (اجرا شده در ایران، <https://www.aparat.com/v/wtgg9>)، حال آنکه آیه نخست درباره «نعمت ابرار» و آیه دوم درباره «نقمت فجار» است، ولی هر کدام را به نحوی تلاوت می‌کند که حس نعمت و شادی در آیه اول و حالت عذاب و تأسف در آیه دوم برای مخاطب قابل حس است.

شایان ذکر است در نگاه آیت‌الله خامنه‌ای میان تلاوت قرآن و خوانندگی - به خصوص موسیقی ایرانی - تفاوت است که به نظر می‌رسد این تفاوت به معنامحوری بیشتر در تلاوت کمک می‌کند. ایشان می‌فرماید اگر کسی هنگام خواندن از دستگاهی خارج و به مقام دیگر منتقل شود، اهل موسیقی می‌گویند گناه کبیره مرتکب شده است و از این رو موسیقیدان‌های ایرانی از این گونه قرآن خواندن‌ها خوششان نمی‌آید، درحالی‌که یکی از لوازم تلاوت قرآن این است که از یک دستگاه به دستگاه دیگر بروند و غیر از این گناه کبیره است و به همین دلیل از ابتدا تا انتهای تلاوت گاهی پنج دستگاه را

می خوانند؛ مثلاً از بیات ترک شروع می کنند، وارد همایون می شوند و سپس به شور می روند و در پایان مجدداً به همان بیات ترک بر می گردند و از این رو «صدق الله العلی العظیم» شان با «بسم الله الرحمن الرحیم» شان دارای یک آهنگ است (دیدار با گروه معارف اسلامی صدای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۰/۱۲/۱۳).

این تنوع الحان در تلاوت قرآن به قاری کمک می کند قرائت خود را از یکنواختی بیرون آورد و مستمع را از خستگی به حالت شادابی منتقل کند و همچنین از گوناگونی نعمات در خدمت القای معانی مختلف بهره ببرد.

ممکن است سوال شود بر اساس روایت «إِنَّ الْقُرْآنَ نَزَلَ بِالْحُزْنِ فَأَقْرَءُوهُ بِالْحُزْنِ» (بی تردید قرآن با حزن نازل شده است، پس آن را با حزن قرائت کنید) (فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۱۷۴۰/۹) قاری قرآن باید همه آیات - حتی آیات مسرت بخش - را با نعمات محزون تلاوت کند؛ یا به این نیت که قاری در حسرت یا نگرانی نرسیدن به نعمت های بهشتی لندگین می شود، یا به این دلیل که قیامت «یوم الحسره» و «یوم التغابن» است و شاید نتواند بهترین درجات بهشت را درک کند، چنان که برخی اساتید با استناد به روایت مذکور طرفدار این نظر هستند (https://telavat.ir/%D%AF%۹۲٪٪.٪). بر اساس این دیدگاه مولفه «اجرای مقامات متناسب با معانی آیات» مردود و در تضاد با روایت مذکور است.

در پاسخ باید گفت در کنار روایت پیش گفته، روایتی از امیرالمومنین (ع) در بیان اوصاف متقیان است که می فرماید: «تَالِیْنَ لِأَجْزَاءِ الْقُرْآنِ یُرْتَلُّونَهَا تَرْتِیلاً... فَإِذَا مَرُّوا بِآیَةٍ فِیْهَا تَشْوِیقٌ رَكَعُوا إِلَيْهَا طَمَعاً وَ تَطَلَّعَتْ نُفُوسُهُمْ إِلَيْهَا شَوْقاً وَ ظَنُّوا أَنَّهَا نُصِبَ أَعْیُنُهُمْ وَ إِذَا مَرُّوا بِآیَةٍ فِیْهَا تَحْوِیْفٌ أَصْغَوْا إِلَيْهَا مَسَامِعَ قُلُوبِهِمْ وَ ظَنُّوا أَنَّ زَفِیرَ جَهَنَّمَ وَ شَهِیقَهَا فِی أُصُولِ أَذَانِهِمْ»؛ «قرآن را شمرده و سنجیده تلاوت می کنند... و زمانی که بر آیه ای بشارت دهنده مرور کنند، بدان طمع می کنند و روح شان از روی شوق به آن خیره می گردد و گمان می کنند که آن بشارت در مقابل دیده آنهاست و چون بر آیه ای بگذرند که در آن بیم دادن است، گوش دل به آن دهند، و گمان برند شیون و فریاد عذاب جهنم بیخ گوش آنان است» (شریف الرضی، ۱۴۱۴: ۳۱۴)؛ روشن است ویژگی هایی نظیر طمع در آیات بشارت و دیدن آن نعمت در برابر چشم خود، یک سلسله حالات روانی است که در خواندن قاری پدیدار می شود، پس اگر بگوییم همه آیات قرآن را باید با حزن خواند، ناقض فرمایش امیر بیان می شود.

سه. حس و لحن بیانی متناسب با معنا

مراد از لحن در اینجا لحن اصطلاحی میان جامعه قرآنی به معنای مقامات نیست، بلکه لحن عرفی یا همان آوا و نحوه ادای کلام و جملات است که در حالت های گوناگون مانند حالت توبیخ، استفهام،

تشویق، تهدید، خبر، استهزا، وعده، وعید، ترجی، تمنی و... جلوه‌گر می‌شود. بی‌شک این حالت‌های روانی فقط بر لحن و آوای کلام اثر نمی‌گذارد، بلکه خیلی از عناصر را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد؛ مثلاً کسی که عصبانی می‌شود صدایش پر قدرت، چهره‌اش سرخ، لحنش تند و ادای کلماتش سریع می‌شود. بر این اساس یک قاری باید حس متناسب با معنای آیه را در خود ایجاد کند و آن را به مخاطب منتقل کند. از همین جا اهمیت آشنایی قاری با معنا و مفاهیم آیات، دوباره جلوه‌گر می‌شود و گویا مهم‌ترین عنصر در نقش آفرینی دیگر مؤلفه‌ها دانستن معنای آیات است.

آیت‌الله خامنه‌ای ضمن اشاره به این مطلب، خطاب به تلاوتگران قرآن می‌فرماید: «در کیفیت خواندن، مفهوم آیات قرآنی را مجسم کنید؛ همچنان‌که یک گوینده خوب و خوش‌زبان، مثلاً وقتی شعری را می‌خواند، کلمات را آن‌چنان ادا می‌کند که همه معنای آن کلام برای مستمع زنده می‌شود... کلمات را با لحن مناسب خودش ادا بکنند، همه آنچه از معنا و مضمون در این کلمه وجود دارد، همه تحویل داده می‌شود به مستمع و مستمع این را تحویل می‌گیرد؛ تلاوت قرآن باید این جوری باشد؛ همه آنچه از مضمون در این کلمه هست، با بلند خواندن و آهسته خواندن و اوج گرفتن و پایین آمدن و تغییر صوت و نوع ادا، بایستی خودش را به مخاطب ارائه بدهد» (دیدار با قاریان، ۱۳۹۶/۳/۶).

در نگاه آیت‌الله خامنه‌ای شیخ مصطفی اسماعیل در این زمینه یک نمونه فوق‌العاده و قابل تقلید است و افزون بر صدا و کیفیت ادای حروف و کلمات، کلمات قرآنی را جان می‌داد. یعنی وقتی که او آیه را می‌خواند، آن احساسی به مستمع دست می‌داد که در آیه اقتضای آن احساس بود. ایشان در ادامه برای نمونه آیه «وَنَادَى نُوحٌ رَّبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ»؛ «نوح به پروردگارش عرض کرد: پروردگارا! پسر من از خاندان من است؛ و وعده تو حق است» (هود: ۴۵) را مثال می‌زند که گویا انسان در اثر این تلاوت، حضرت نوح (علیه السلام) را به عنوان پدری احساس می‌کند که پسر کافرش در مقابل او از بین می‌رود که هم به خاطر بُنوت احساس رافت دارد و هم به خاطر کفر او احساس نفرت. ایشان تلاوت شیخ عبدالفتاح شعشعی را از این مزیت - نه به اندازه مصطفی اسماعیل - برخوردار می‌داند و می‌فرماید مرحوم منشای هم از این دست چهره‌های برجسته قرآنی است (دیدار با قاریان، ۱۳۷۰/۲/۶).

چهار. آکسان بجا و تکرار معناگرا

یکی از مؤلفه‌های تلاوت معنای محور حین تلاوت از منظر آیت‌الله خامنه‌ای تکیه صوتی یا آکسان و همچنین تکرار معناگراست. ابتدا درباره آکسان باید گفت: تأکید یا آکسان، تلاش برای برجسته‌کردن یک یا دو بخش معین، برای اینکه واضح‌تر از سایر قسمت‌های کلام شنیده شود، می‌باشد (حیدری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۶).

در نگاه آیت الله خامنه ای یکی از شرایط تلاوت قرآن این است که بر نکاتی که در تفهیم آن در حلت عادی تأکید می شود، تکیه کنیم؛ همانند مدّاحی که شعر فارسی را می خواند و یک کلمه یا یک مقصود را به شکلی ادا می کند که آن مفهوم در ذهن مخاطب بنشیند. همچنین در حرف زدن عادی نیز این گونه است که آن کلماتی را که مفاهیمش برجستگی دارد، با تکیه خاصی ادا می شود (دیدار با قاریان، ۱۳۹۴/۳/۲۸).

آکسان دو گونه است: آکسان در جمله و آکسان در کلمه (دیدار با قاریان، ۱۳۹۴/۳/۲۸) آکسان در کلمه عبارت است از تأکید بر یک یا دو بخش کلمه، از راه ارتفاع صوت، شدت و قدرت صوت؛ مثلاً کلمه «فاعل» از دو هجای «فا» و «عل» تشکیل شده است که معمولاً در زبان عربی هجای نخست واژه، و در زبان فارسی هجای دوم برجسته می شود، هر چند در کلمات مختلف، متفاوت است؛ مثلاً گاهی در عربی هجای دوم و گاهی هجای سوم آکسان دار ادا می شود.

آکسان در جمله عبارت است از تأکید بر تمام یک کلمه در یک جمله؛ مثلاً در آیه «وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ»؛ «گروهی از زنان شهر گفتند: «همسر عزیز: وانش [غلامش] را بسوی خود دعوت می کند! عشق این جوان، در اعماق قلبش نفوذ کرده، ما او را در گمراهی آشکاری می بینیم!» (یوسف: ۳۰) کلمات «امرات»، «العزیز»، «تراود» و «فتاها» قابلیت آکسان دارد و هر کدام را برجسته تر بخواند، مفید معنایی خاص است. مثلاً اگر کلمه «امرات» برجسته خوانده شود، در ذهن مخاطب این معنا را ایجاد می کند که آن زن که شوهر داشت، چرا خطا کرد؛ چنانچه «العزیز» برجسته شود، به ذهن می اندازد که همسر عزیز مصر چه کم داشت، که دست به این کار زد (حیدری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۶).

اما مسئله «تکرار به اندازه و معناگرایی آیات» نیز یکی از عوامل موثر بر تلاوت معنامحور است که آیت الله خامنه ای ضمن اشاره به این مطلب می فرماید: «گاهی لازم است برای اینکه مطلب در ذهن مخاطب مستقر بشود، آن جمله تکرار بشود؛ این تکرار را بکنید. بنده شاید چند سال قبل... انتقاد کردم از کسانی که زیادی آیات را تکرار می کنند. می خواهم عرض بکنم یک جاهایی تکرار لازم است، حتمی است. با یک بار خواندن، معنا منعکس نمی شود و باید آن را تکرار کرد؛ دو بار، سه بار، گاهی آیه را باید تکرار کرد، گاهی دو آیه و سه آیه را باید تکرار کرد... تکرار به قدری که این مفهوم در ذهن مخاطب بنشیند، لازم است. گاهی اوقات انسان احساس می کند که قاری مثل اینکه همین طور یک کتابی را گرفته و دارد می خواند، عبارت را می خواند و دنبال می کند؛ این خوب نیست؛ مطلوب نیست» (دیدار با قاریان، ۱۳۹۴/۳/۲۸).

آیت‌الله خامنه‌ای در عین اینکه تکرار کردن را یک امر مطلوب و لازم برای برجسته‌کردن برخی مفاهیم مهم در ذهن مخاطب می‌داند، تأکید می‌کند این کار باید بجا و به‌اندازه باشد و از افراط در این زمینه پرهیز شود، چنان‌که برخی قاریان مصری در این زمینه افراط و گاهی ده یا هشت بار یک چیزی را تکرار می‌کنند که نه تنها مطلوب نیست، که اثر منفی نیز دارد، هرچند شاید در آوازخوانی‌های عربی این کار معمول باشد، اما در قرآن‌خوانی مطلوب نیست (دیدار با قاریان، ۱۳۹۴/۳/۲۸).

ایشان در قالب یک مثال، تلاوت ابتدای سوره یوسف از استاد محمد عمران را یک نمونه از تکرار نابجا و افراطی می‌داند و می‌فرماید گرچه او خیلی خوش‌صدا و [ظاهراً] مسلط‌ترین قاری در موسیقی است، اما پس از اینکه آیات ابتدایی را می‌خواند، دوباره بر می‌گردد از ابتدا و «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * الر» را حدود هشت یا نه مرتبه تکرار می‌کند، حال آنکه تکرار این فقره هیچ تأثیر و مفهومی برای مخاطب ندارد؛ ز این‌که شیوه‌های مختلف خولندن و موسیقایی را به مستمع نمایش می‌دهد و این خواندن، تلاوت مطلوب نیست، چون تلاوت باید برای اثرگذاری باشد (دیدار با قاریان، ۱۴۰۲/۱/۳).

پنج. به‌کارگیری اختلاف قرائت‌ها در خدمت القای معنا

یکی از مؤلفه‌های تلاوت معنامحور از منظر آیت‌الله خامنه‌ای این است که از اختلاف قرائت‌های قرآن در خدمت القای معنا استفاده شود و طبیعتاً در آن مواردی که اختلاف قرائت تأثیری در معنا ندارد، چند بار خولندن یا حتی یک بار خولندن با اختلاف قرائت، وجهی ندارد، بلکه گاهی مقداری ذهن را از معنا دور می‌کند (دیدار با قاریان، ۱۴۰۲/۱/۳)، چون پیشتر گذشت که هدف از یک تلاوت مطلوب، رساندن مضامین آیات به مستمع است.

آیت‌الله خامنه‌ای ضمن اشاره به این مطلب، یک نمونه از تلاوت عبدالباسط را به‌عنوان استفاده از اختلاف قرائت‌ها در خدمت القای معنا یاد می‌کند که در سوره یوسف ﴿فَقَرِهْهُ لَكَ﴾ فقره «هَيْتَ لَكَ» را وسط همان نفس، با قرائت‌های مختلفش تکرار می‌کند، بی‌آنکه لیه را تمام کند. او با قرائت‌های «وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ، وَ قَالَتْ هَيْتَ لَكَ، وَ قَالَتْ هَيْتُ لَكَ» می‌خواهد اهمیت موقعیت را نشان بدهد و اگر به‌صورت عادی بخواند و از لیه عبور کند، این موقعیت مهم مورد توجه مستمع قرار نمی‌گیرد؛ موقعیتی که یک جوان در یک لائق خلوت و یک زن آن‌چنانی با این اصرار متوجه او است و او امتناع می‌کند. در واقع او می‌خواهد موقعیت را آن‌چنان به تصویر بکشد که گویا در مقابل چشم او این واقعه رخ می‌دهد (دیدار با قاریان، ۱۴۰۲/۱/۳).

آیت‌الله خامنه‌ای این شیوه عبدالباسط را - که وسط آیه را بارها با قرائت‌های مختلف تکرار می‌کند - در تلاوت‌های قراء خوب و برجسته عرب، کم می‌داند و آن را یک نمونه و الگوی خوب برای استفاده از

اختلاف قرائت‌ها در خدمت القای معنا معرفی می‌کند و می‌فرماید اگر تلاوت‌گران این امر را تمرین کنند و آن را در تلاوت خود اجرا کنند، خیلی موثر است (دیدار با قاریان در ۱۴۰۲/۱/۳).
 ایشان اختلاف قرائت در آیه «سَلَامٌ عَلٰی اِلٰی یَاسِیْنَ» را نیز یکی از موارد شایسته و معنامحور برای تلاوت دانستند که تنها در قرائت وُرش «آل یاسین» خوانده شده است (دیدار با قاریان، ۱۴۰۲/۱/۳).
 یکی دیگر از نمونه‌هایی که ایشان برای به کارگیری اختلاف قرائت در خدمت معنامحوری یاد کردند و آن را خیلی جالب، شیرین و جذّاب خواندند، تلاوت شیخ مصطفی اسماعیل در سوره نمل ذیل داستان حضرت سلیمان (علیه السلام) است که وقتی می‌فرماید: «اَیُّکُمْ یَاتِیْنِی بِعَرْشِهَا»؛ «کدام یک از شما تخت او را برای من می‌آورد» (نمل: ۳۸) عفریتی از جنیان پاسخ می‌دهد: من آن تخت را پیش از اینکه از جایگاهت بلند شوی، نزد تو حاضر می‌کنم: «قَالَ عِفْرِیْتُ مِنَ الْجِنِّ لَنَا اَتِیْکَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ تَقُوْمَ مِنْ مَّقَامِکَ»؛ مصطفی اسماعیل با قرائت وُرش [که در آن «اَنَا اَتِیْکَ بِهٖ» دو مد شش حرفی دارد] غرور آن عفریت را بیشتر نشان می‌دهد و در مقابل، «الَّذِیْ عِنْدَهٗ عِلْمٌ مِّنَ الْکِتَابِ»؛ «کسی که دانشی از کتاب داشت» (نمل: ۴۰) نیز با جسارت در جواب آن عفریت می‌گوید: «اَنَا اَتِیْکَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ یَّرْتَدَّ اِلَیْکَ طَرْفُکَ»؛ «پیش از آنکه چشم بر هم زنی، آن را نزد تو خواهم آورد!» (نمل: ۴۰) که در این لیه نیز مصطفی اسماعیل همان کار را تکرار می‌کند؛ یعنی در واقع یک حرکت غرورآمیز غلط «عِفْرِیْتُ مِنَ الْجِنِّ» را یک بنده خالص مؤمن از اصحاب حضرت سلیمان (علیه السلام)، به او پاسخ قاطعی می‌دهد (دیدار با قاریان، ۱۴۰۲/۱/۳).

نتیجه‌گیری

قاری قرآن در تلاوتش یکی از شئون پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) را به دوش می‌کشد و در این راستا باید قرآن را به هدف اثرگذاری بر مخاطب و انتقال معنا به او بخولند. تنها راه رسیدن به این مهم، تلاوت معنامحور است که در نگاه امام خامنه‌ای مولفه‌های گوناگونی دارد و در این مقاله برخی از آنها گردآوری شده است. تلاوت معنامحور از مولفه‌های پیش از تلاوت و حین تلاوت تشکیل یافته است. مولفه‌های پیش از تلاوت، شامل انس با قرآن، آشنایی کافی با مفاهیم و تفسیر آیات، بیان اجمالی ترجمه و تفسیر آیات، آشنایی کافی با مواضع وقف و ابتدا و گزینش درست آیات بر اساس مقتضای مجلس تلاوت است. تلاوت‌گر قرآن باید پیش از پرداختن به قرائت، این مقدمات را فراهم نماید. مولفه‌های حین تلاوت شامل خشوع و حضور قلب قاری، اجرای مقامات و نغمات متناسب با معنا، لحن و حس مناسب با معنا، آکسان بجا و تکرار معناگرا و به کارگیری اختلاف قرائات در خدمت القای معناست. قاری باید به اندازه‌ای تمرین داشته باشد که مهارت اجرای مولفه‌های حین تلاوت را به دست آورد.

فهرست منابع

۱. ابن‌بابویه، محمد بن علی، معانی الاخبار، مصحح: علی‌اکبر غفاری، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۳ق.
۲. ابن‌فارس، احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغة، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ق.
۳. امینی، محمود، ویژگی مهندسی تلاوت مصطفی اسماعیل و نقدی بر اکبر للقراء، <https://iqna.ir/fa/news/4066015>, ۱۴۰۲/۰۵/۲۵.
۴. جعفری، داود، مباحثه‌ای در باب معنامحوری تلاوت‌ها در مسابقات سراسری قرآن، <https://iqna.ir/fa/news/4026343>, ۱۴۰۲/۰۵/۲۵.
۵. حسین پور، زینب، سه گام برای تلاوت معنامحور، <http://qoran-resalat.blog.ir>, ۱۴۰۲/۰۵/۲۵.
۶. حیدری، سارا، محمد علی نژاد عمران، روح الله، نقش آکسان‌ها در انتقال معانی و تلاوت معنامحور قرآن کریم، نشریه پژوهش‌های زبان شناختی قرآن، سال یازدهم، شماره ۴، پاییز و زمستان ۱۴۰۱ش.
۷. خامنه‌ای، سیدعلی، <http://farsi.khamenei.ir/message-content>, ۱۴۰۲/۰۵/۲۶.
۸. خالدی، احمد، و معارف، مجید، و ایازی، محمد علی، و مهریزی، مهدی. (۱۴۰۱). تأملی بر گستره اثرگذاری لهجه‌ها، تنوع صوتی و تنغیم در توسعه قرائت قاریان و خوانش متن. مطالعات قرائت قرآن، ۱۰(۱۸)، ۳۱-۶۰. doi: 10.22034/qer.2022.7183
۹. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه (للصبحی صالح)، قم: هجرت، ۱۴۱۴ق.
۱۰. شعاعی، علی اصغر، و خانی، علی. (۱۳۹۹). شاخصه‌ها و آثار تلاوت معنامحور از دیدگاه آموزه‌های اسلامی. مطالعات قرائت قرآن، ۸(۱۴)، ۸۹-۱۱۸. doi: 10.22034/qer.2020.4663
۱۱. عارف حسینی، نصرت‌الله، ویژگی‌های تلاوت استادانه، مجموعه مقالات و سخنرانی‌ها، تهران: مرکز نشر و طبع قرآن، اول. ۱۳۹۲ش.
۱۲. عباسی، محمد، تسلط قاری به تفسیر آیات، لازمه تلاوت معنامحور است، <https://www.qudsonline.ir/news/618509>, ۱۴۰۲/۰۵/۲۶.
۱۳. عسکری، حسن بن عبدالله، الفروق فی اللغة، بیروت: دار الآفاق الجديدة، ۱۴۰۰ق.
۱۴. عظیمی، محمد، فرهنگ مثل‌ها و اصطلاحات متداول در زبان فارسی، تهران: نشر قطره، ۱۳۸۲ش.
۱۵. فراهیدی، خلیل بن احمد، کتاب العین، قم: نشر هجرت، ۱۴۰۹ق.

۱۶. قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، قم: دارالکتب، ۱۴۰۴ق.
۱۷. کفیل، محمد ابراهیم، انس با قرآن، مقدمات و مراحل، قم: دارالعلم، ۱۴۰۲ق.
۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ق.
۱۹. لطفی نیا، محمود، شکل گیری تعریف اشتباه از تلاوت مجلسی؛ ۳ واجب رکنی در تلاوت،
<https://iqna.ir/fa/news/4119347>.
۲۰. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار شهید استاد مطهری، تهران: صدرا، ۱۳۷۲ش.
۲۱. مقدمی، قاسم، قاری متأثر از مفاهیم آیات تأثیرگذار است، <https://iqna.ir/fa/news/3983486>، ۱۴۰۲/۰۵/۲۵.
۲۲. مکارم شیرازی، ناصر، ترجمه قرآن، قم: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۷۳ش.
۲۳. نلسون، کریستینا، هنر قرائت قرآن، ترجمه: محمدرضا ستوده نیا و زهرا جان نثاری، تهران: نشر زمان نو، ۱۳۹۰ش.
۲۴. ورام بن ابی فراس، مجموعه ورام، قم: مکتبه فقیه، ۱۴۱۰ق.

References

1. Abbasi, Mohammad, *The Qur'an Reader's Mastery of Interpreting Verses is Essential for Thematic Recitation*, Link, May 26, 1402 AH (2023 CE).
2. Amini, Mahmoud, *Engineering Features of Mustafa Ismail's Recitation and a Critique of Akbar Al-Qura (The Greatest Reciters)*, Link, May 25, 1402 AH (2023 CE).
3. Aref Hosseini, Nosratollah, *Characteristics of Expert Recitation*, Collection of Articles and Lectures, Tehran: Center for Publication and Printing of the Quran, First Edition, 1392 SH (2013 CE).
4. Askari, Hassan Bin Abdullah, *Al-Foroq fi al-Lughah (Differences in Language)*, Beirut: Dar al-Afaq al-Jadidah, 1400 AH (1980 CE).
5. Azimi, Mohammad, *Dictionary of Proverbs and Common Terms in Persian Language*, Tehran: Nashr-e Ghatre, 1382 SH (2003 CE).
6. Farahidi, Khalil Bin Ahmad, *Kitab al-Ain (The Book of the Alphabet)*, Qom: Nashr-e Hijrat, 1409 AH (1989 CE).
7. Heidari, Sara, Mohammad Ali Nezhad Emran, Rouhollah, *The Role of Axes in Conveying Meanings and Thematic Recitation of the Holy Quran*, Journal of Quranic Linguistic Research, Volume 11, Issue 4, Fall and Winter 1401 SH (2022-2023 CE).
8. Hosseinpour, Zeinab, *Three Steps for Thematic Recitation*, Link, May 25, 1402 AH (2023 CE).
9. Ibn Babawayh, Mohammad Bin Ali, *Ma'ani al-Akhbar (The Meanings of the Narrations)*, Edited by Ali Akbar Ghaffari, Qom: Islamic Publications Office affiliated with the Organization of Seminary Teachers, 1403 AH (1983 CE).
10. Ibn Faris, Ahmad Bin Faris, *Mu'jam Maqayis al-Lughah (Dictionary of Language Measures)*, Qom: Office of Islamic Information, 1404 AH (1984 CE).
11. Jafari, Davood, *Discussion on the Essence of Thematic Recitation in National Quran Competitions*, Link, May 25, 1402 AH (2023 CE).
12. Kafil, Mohammad Ibrahim, *Ons ba Quran, Moqaddamat va Marahel (Familiarity with the Quran: Preliminaries and Stages)*, Qom: Dar al-Ilm, 1402 AH (1982 CE).
13. Khamenei, Seyyed Ali, Link, May 26, 1402 AH (2023 CE).
14. Kulayni, Mohammad Bin Ya'qub, *Al-Kafi*, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyah, 1407 AH (1987 CE).
15. khdiel, A., Ma'arif, M., ayazi, M. A., & mehrizi, M. (2022). A Reflection on the Scope of the Influence of Dialects, Phonic Diversity and Melody in the Development of Reciters' Reading and Text Reading. 5- QERAT, 10(18), 31-60. doi: 10.22034/qr.2022.7183
16. Lotfiania, Mahmoud, *Formation of the Misinterpretation Definition of Masjasi's Recitation; 3 Essential Pillars in Recitation*, Link.

17. Makarem Shirazi, Naser, *Quran Translation*, Qom: Office of Historical and Islamic Knowledge Studies, 1373 SH (1994 CE).
18. Moqaddami, Qasem, *An Affected Reciter is Affected by Influential Verse Concepts*, Link, May 25, 1402 AH (2023 CE).
19. Motahhari, Morteza, *Collection of Works by Martyr Professor Motahhari*, Tehran: Sadra, 1372 SH (1993 CE).
20. Nelson, Christina, *The Art of Reciting the Quran*, Translated by Mohammad Reza Sotoodehnia and Zahra Jannath Naseri, Tehran: Nashr-e Zaman Now, 1390 SH (2011 CE).
21. Qomi, Ali Bin Ibrahim, *Tafsir al-Qomi*, Qom: Dar al-Kutub, 1404 AH (1984 CE).
22. Sharif al-Radhi, Mohammad Bin Hussein, *Nahj al-Balagha (The Peak of Eloquence) (For Sabhi Saleh)*, Qom: Hijrat, 1414 AH (1993 CE).
23. Shoaie, A. A., & Khani, A. (2020). CHARACTERISTICS AND EFFECTS OF MEANING-BASED RECITATION FROM THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC TEACHINGS. 5- QERA'T, 8(14), 89-118. doi: 10.22034/qer.2020.4663.
24. Warraq Bin Abi Faras, *Collection of Warraq*, Qom: Maktabah Faqih, 1410 AH (1989 CE).